

**ДВНЗ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І.Я.ГОРБАЧЕВСЬКОГО МОЗ УКРАЇНИ»**

**кафедра патологічної анатомії
з секційним курсом
та судовою медициною**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор
з науково-педагогічної роботи
проф. Шульгай А.Г.
«__» _____ 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

дисципліна «Судова медицина»

напрямок підготовки 1201 «Медицина»

спеціальність 7.12010001 «Лікувальна справа»,

7.12010003 «Медико-профілактична справа»

факультет медичний

навчальний рік 2016-2017

Розробник: канд. мед. наук доц. В.В.Франчук

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри:
протокол № 1 від «30» серпня 2016 року

Завідувач кафедри: _____ проф Я.Я. Боднар

© _____, 2016 рік
© _____, 2017 рік

**Тернопіль
2016**

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 3,0	Галузь знань: 1201 «Медицина»	Нормативна	
	Спеціальність: 7.12010001 «Лікувальна справа», 7.12010003 «Медико-профілактична справа»	Рік підготовки 4-й	
Семестр 7-й 8-й			
Загальна кількість годин – 90	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст.	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторні – 1,25/ (0,42 кредити ECTS); самостійна робота студента – 1 (0,33 кредити ECTS).		20 год.	
	Практичні, семінарські		
	30 год.		
	Лабораторні		
	(не передбачені) год.		
	Самостійна робота		
	40 год.		
	Індивідуальні завдання:		
(не передбачені) год.			
Вид контролю:			
Залік (зарах)			

2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА І СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

Судова медицина - галузь науки, яка вивчає питання медичного, біологічного та медико-криміналістичного характеру, що виникають у практичній діяльності органів правосуддя та судочинства. Сучасна судова медицина вийшла далеко за межі прикладних знань. Окремі її розділи розроблені відповідно до кримінального та цивільного законодавства і викладаються тільки при вивченні судової медицини. Необхідність оволодіння міцними знаннями з теорії та практики судової медицини обумовлена тим, що, згідно чинного законодавства, правоохоронні органи мають право залучати до виконання експертних функцій лікаря будь-якої спеціальності незалежно від того, на якому факультеті він одержав медичну освіту. У зв'язку з цим судово-медичні знання важливі для кожного лікаря, який у разі необхідності має вірно їх застосувати у практичній діяльності. Програма із судової медицини для студентів медичних факультетів ВМНЗ складена з урахуванням сучасного стану судово-медичної науки, суміжних медичних та юридичних дисциплін.

3. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення судової медицини та медичного законодавства впливає із цілей освітньої-професійної програми підготовки випускників вищого медичного навчального закладу та визначається змістом тих системних знань і умінь, котрими повинен оволодіти лікар-спеціаліст. Знання, які студенти отримують із навчальної дисципліни, є базовими для блоку дисциплін, що забезпечують природничо-наукову і професійно-практичну підготовку.

Кінцеві цілі встановлені на основі ОПП підготовки лікаря за фахом відповідно до блоку її розділів. Опис цілей сформульовано через вміння у вигляді цільових завдань. На підставі кінцевих цілей до кожного модулю сформульовані конкретні цілі у вигляді певних умінь, цільових завдань, що забезпечують досягнення кінцевої мети вивчення дисципліни.

В результаті вивчення навчальної дисципліни **студент повинен**

знати:

- сучасні наукові дані та можливості судово-медичної експертизи;
- положення діючого законодавства про судово-медичну експертизу, обов'язки, права та відповідальність медичних працівників за професійно-посадові правопорушення, а також основні закони, які регулюють діяльність медичних працівників.

вміти:

- описати ушкодження та діагностувати за характерними їх властивостями дію тупих, гострих предметів, транспортних засобів і вогнестрільної зброї, набути навички встановлення механізму, давності та прижиттєвості травми;
- визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень при обстеженні потерпілих, обвинувачуваних та інших осіб, правильно оформити це документом;
- здійснити первісний огляд та описати труп і речові докази (різні сліди) на місці пригоди;
- встановити факт та час (давність) настання смерті;
- скласти секційний (морфологічний) діагноз і встановити причину смерті;
- провести судово-медичне дослідження за матеріалами слідчих чи судових справ і оформити його документом.

оволодіти навикам:

- судово-медичного огляду потерпілого;
- огляду трупа на місці події;
- встановлення причини смерті під час судово-медичної експертизи трупа у випадках насильницької та ненасильницької смерті.

Схвалено на засіданні кафедри: протокол № 1 від «30» серпня 2016 року

Завідувач кафедри: _____ проф Я.Я. Боднар

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма дисципліни структурована на 1 розділ . Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті. Медичне законодавство в системі медичних знань. Правові відносини в галузі охорони здоров'я.

Видами навчальних занять згідно з навчальним планом є:

- А) лекції;
- Б) практичні заняття;
- В) самостійна робота студентів;
- Г) консультації.

Лекції охоплюють основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни, розкривають основні проблемні питання відповідних розділів дисципліни.

Практичні заняття передбачають детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни з викладачем і формування вміння та навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань та вирішення ситуаційних задач.

Самостійна робота студентів передбачає оволодіння студентом навчальним матеріалом, а саме самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, а також передбачає підготовку до усіх видів контролю. Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних занять.

Консультації (індивідуальні або групові) проводяться з метою допомоги студентам розібратись та роз'яснити складні для самостійного осмислення питання, вирішити складні проблеми, які виникли при самостійному опрацюванні навчального матеріалу при підготовці до практичного заняття, закліку.

Кафедра патологічної анатомії з секційним курсом та судової медицини має право вносити зміни до навчальної програми у межах 15% залежно від організаційних і технічних можливостей, напрямків наукових досліджень, екологічних особливостей регіону, але має виконати в цілому обсяг вимог з дисципліни згідно з кінцевими цілями ОКХ і ОПП за фахом підготовки та навчальними планами.

5. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

РОЗДІЛ I. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті. Медичне законодавство в системі медичних знань. Правові відносини в галузі охорони здоров'я.

Конкретні цілі:

- Аналізувати етапи розвитку вітчизняної судової медицини, внесок окремих вчених на кожному етапі.
- Пояснювати засади організації судово-медичної експертизи в державі.

- Знати функцію структурних підрозділів бюро судово-медичної експертизи
- Аналізувати нормативно-правове забезпечення медичної діяльності.
- Інтерпретувати законодавчі норми стосовно призначення та проведення судово-медичної експертизи.
- Знати нормативно-правові акти, що регламентують діяльність медичних працівників та правовідносини у сфері охорони здоров'я та вміти проводити їх аналіз.
- Знати причини несприятливих наслідків у медичній практиці, лікарських помилок, нещасних випадків.
- Вміти характеризувати й оцінювати правопорушення медичних працівників.
- Вміти констатувати факт настання біологічної смерті.
- Проводити судово-медичний розтин трупа, формулювати причину ненасильницької смерті та виписувати «Лікарське свідоцтво про смерть».
- Знати особливості судово-медичної експертизи трупа новонародженого та нагло померлої особи.
- Проводити огляд трупа на місці події, знаходити, описувати та вилучати речові докази біологічного походження.
- Вміти описувати речові докази біологічного походження, передусім, сліди крові на місці пригоди.
- Знати правила вилучення речових доказів біологічного походження з місця їх розташування.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.
- Вміти проводити огляд потерпілої особи з приводу тілесних ушкоджень.
- Вміти описувати тілесні ушкодження.
- Встановлювати ступінь тяжкості тілесного ушкодження, відсотку втрати загальної працездатності.
- Знати особливості судово-медичної експертизи з приводу спірних статевих станів та статевих злочинів.
- Вміти визначати вид тілесного ушкодження.
- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії механічних чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті та виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа у випадках смерті від дії тупих предметів.
- Вміти діагностувати та оцінювати ушкодження, властиві для різних видів транспортної травми.
- Формулювати секційний діагноз у випадках транспортної травми.
- Складати і обґрунтовувати висновки у типових випадках автомобільної, залізничної та мотоциклетної травми.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа у випадках смерті від дії гострих предметів.
- Описувати вогнестрільні пошкодження одягу, шкіри, кісток та внутрішніх органів.
- Встановлювати місце входу та місце виходу кулі чи дробу.
- Діагностувати відстань пострілу та напрямок ранового каналу.

Тема 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи. Медичне законодавство в системі медичних знань.

Судова медицина, визначення поняття, її зміст та завдання. Значення судової медицини в системі вищої медичної освіти. Судово-медична експертиза, її роль в роботі правоохоронних органів та охорони здоров'я. Становлення судової медицини та судово-медичної експертизи. Етапи розвитку судової медицини, особливості сучасного V етапу. Внесок визначних вітчизняних та українських судових медиків – С.А.Громова, П.А.Мінакова, М.С.Бокаріуса, М.В.Попова, М.І.Райського, М.І.Авдєєва, В.М.Смольянінова, Ю.С.Сапожнікова, І.А.Концевич, А.Ф.Рубіжанського, А.М.Фадєєва, Кононенко В.І, Зорина Б.М. в розвиток теорії та практики судової медицини. Наукові досягнення кафедр /курсів / судової медицини.

Судово-медична експертиза як один з різновидів судових експертиз та доказів у судовому процесі. Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичних експертиз – Закон “Про судову експертизу”, “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, кодекси, доповнення та зміни до закону “Про підприємництво”, наказ №6 “Про організацію судово-медичної експертизи в Україні”/1995/. Поняття про судово-медичну експертизу, обов'язкове її призначення. Види експертиз, одноосібне, комісійне та комплексне її проведення. Структура судово-медичної служби в Україні. Поняття про інстанційність державної судово-медичної служби. Бюро судово-медичної експертизи як організаційна ланка державної судово-медичної служби, його структура та функції підрозділів. Поняття про судового експерта, судово-медичного експерта, спеціаліста у галузі судово-медичної експертизи, їх обов'язки, права та відповідальність. Гарантії незалежності судового експерта. Роль судово-медичного експерта в досудовому слідстві, дізнанні та його участь у судовому засіданні. Об'єкти судово-медичної експертизи – трупи, потерпілі, звинувачувані та інші особи, речові докази, медична документація. Регламентація проведення судово-медичних експертиз та судово-медичних досліджень, документація, її структура порядок складання.

Юридична оцінка несприятливих результатів лікування хворих. Лікарські помилки. Нещасні випадки. Проведення експертизи дефектів надання медичної допомоги. Ятрогенна патологія: визначення, актуальність і основні причини виникнення ятрогеній; класифікація ятрогеній, місце ятрогенної патології в структурі несприятливих результатів медичних втручань. Загальні питання юридичної відповідальності медичних працівників. Цивільно-правова відповідальність лікувально-профілактичних закладів. Адміністративна і дисциплінарна відповідальність медичних працівників. Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів. Посадові злочини у сфері охорони здоров'я. Поняття посадового злочину і посадової особи у сфері охорони здоров'я. Зловживання посадою. Хабарництво. Отримання незаконної винагороди. Службова фальсифікація. Халатність.

Тема 2. Судово-медична танатологія. Основи трансплантології. Огляд трупа на місці події.

Поняття про танатологію. Вчення про смерть у судовій медицині. Концепції смерті: смерть клітини, органу, організму. Судово-медична класифікація смерті. Смерть насильницька та ненасильницька. Роль та межі компетенції судово-медичного експерта при встановленні роду насильницької смерті. Категорії трупів, які підлягають судово-медичній експертизі /дослідженню/. Правила і техніка судово-медичного дослідження трупів. Правова регламентація судово-медичної експертизи трупів. Питання, які вирішують під час розтину трупів. Особливості судово-медичного розтину трупа. Вмирання та його етапи. Термінальний стан і його судово-медичне значення, мозкова смерть. Констатація факту смерті, її ознаки та їх визначення, уявна смерть. Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні /абсолютні/ ознаки смерті. Зміни, які настають в органах і тканинах після смерті. Переживання тканин та судово-медичне значення суправітальних реакцій. Ранні трупні ознаки: охолодження тіла, трупне

висихання, трупні плями: стадії і термін їх розвитку, методи дослідження. Пізні трупні ознаки. Судово-медичне встановлення давності настання смерті.

Трансплантологія і її правові засади.

Огляд трупа на місці його знайдення. Правова регламентація огляду місця події. Організація огляду, його учасники. Стадії огляду – статична та динамічна. Завдання та функції спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Порядок та методика огляду трупа. Виявлення, опис, вилучення та пакування речових доказів біологічного походження для подальшого їх дослідження. Документація, яку складають під час огляду місця події. Судово-медична експертиза трупа (демонстрація). Особливості дослідження трупів невідомих осіб /антропометрія, словесний портрет, особливі ознаки, дактилоскопія, зубна формула тощо/, розчленованих, скелетованих трупів та кісткових залишків. Нагла смерть. Судово-медична експертиза трупів новонароджених. Особливості розтину при підозрі на ураження радіоактивними речовинами, бойовими отруйними речовинами, при захворюванні на особливо небезпечні інфекції та ВІЛ. Особливості дослідження ексгумованих трупів. Питання, які вирішують під час дослідження трупів.

Тема 3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачених та інших осіб.

Приводи до судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачуваних та інших осіб, її організація, особливості проведення і документація. Судово-медична експертиза з приводу наявності на потерпілому тілесних ушкоджень. Визначення видів пошкоджень, давності нанесення та ступеня їх тяжкості.

Юридична класифікація тілесних ушкоджень за ступенем їх тяжкості відповідно до КК України. Тяжкі тілесні ушкодження. Ушкодження середньої тяжкості. Легкі тілесні ушкодження. Критерії тяжкості тілесних ушкоджень відповідно до діючих “Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень”. Побой, мордування. Особливості проведення експертизи визначення наявності та ступеня втрати працездатності.

Експертиза стану здоров'я: симуляція, агравація, дисимуляція, штучні хвороби, самоушкодження / калічення членів/. Значення медичних документів, слідчих матеріалів при встановленні умов, за яких було заподіяно травму. Експертиза визначення віку, приводи та критерії визначення віку, методи дослідження.

Тема 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження від дії тупих предметів. Транспортна травма.

Визначення понять ‘травма’, ‘ушкодження’. Класифікація ушкоджень залежно від діючого фактора, характеру та ступеня тяжкості. Анатомічні та функціональні травми. Особливості описання тілесних ушкоджень. Ушкодження тупими предметами, їх класифікація. Механізм дії тупих предметів та характер ушкоджень, які виникають від їх дії. Садна, синяки, забій тканин, забиті рани, переломи кісток, розриви та відриви внутрішніх органів, відокремлення та розчавлення частин тіла, їх морфологічна характеристика та судово-медичне значення. Ушкодження тканин обличчя, кісток, зубів, ротової порожнини. Ушкодження зубами. Можливості визначення виду тупого твердого предмета і механізму його дії на підставі особливостей ушкоджень. Особливості ушкоджень, які виникають у разі падіння з висоти, на площину - при прискоренні та без нього. Їх диференціальна діагностика.

Травматизм та його види. Судово-медичні особливості різних видів травматизму.

Класифікація транспортної травми. Автомобільна травма та основні її види. Зв'язок фаз автомобільної травми з механізмом виникнення ушкоджень. Особливості огляду місця ДТП. Травма від зіткнення людини з автомобілем, який рухається. Травма від переїзду

колесом автомобіля. Травма в кабіні автомобіля; травма внаслідок падіння з кузова; травма в результаті здавлювання тіла між автомобілем та нерухомим предметом. Мотоциклетна травма, особливості ушкоджень. Залізнична травма, її види та особливості ушкоджень.

Тема 5. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження від дії гострих предметів. Вогнепальна травма: судово-медична експертиза та діагностика.

Види гострих предметів, механізм заподіяння ушкодження. Морфологічні особливості різаних, колотих, колото-різаних, рубаних та пиляних ран. Питання, які виникають при судово-медичному дослідженні цих ушкоджень. Можливості встановлення механізму дії та ідентифікації гострих предметів. Особливості ушкоджень, заподіяних власною та сторонньою рукою. Зажиттєва реакція на ушкодження / місцева та загальна;/ сучасні методи визначення зажиттєвості та давності спричинення ушкоджень. Вирішення питання про можливість смертельно поранених до самостійних цілеспрямованих дій. Причини смерті від механічної травми, зумовленої дією тупих та гострих предметів, їх судово-медичне визначення.

Поняття про вогнестрільні ушкодження. Вогнепальна зброя, її види. Патрон та його складові частини. Механізм пострілу: головна балістична хвиля, вбивча сила кулі. Пояси дії куль залежно від їх кінетичної енергії; гідродинамічна дія кулі. Устрій бойового патрона, механізм дії снаряду на одяг, тканини і органи залежно від відстані пострілу. Додаткові фактори пострілу. Ознаки пострілу впритул. Значення відбитка дульного зрізу та механізм його утворення. Постріл на близькій відстані, його ознаки. Постріл на неблизькій відстані. Визначення вхідного та вихідного кульових отворів при пострілах на різних відстанях на одязі та шкірі. Особливості вогнестрільних ушкоджень на одязі із синтетичного матеріалу. Ушкодження з мисливської зброї. Особливості вогнестрільного ранового каналу /сліпий, наскрізний, зміщений, напівколовий, коловий / у разі його проходження крізь різні органи і тканини. Можливості встановлення напрямку пострілу при проходженні кулі крізь плоскі, трубчасті кістки та паренхіматозні органи. Діагностика вогнестрільних ушкоджень із сучасної вогнепальної зброї. Ушкодження з газової зброї. Ушкодження від гранат, запалів, мін, снарядів, вибухових речовин. Можливості визначення виду зброї, боєприпасів за характером ушкоджень. Спеціальні методи досліджень, які застосовують при експертизі вогнестрільної травми: гістологічні, хімічні, рентгенологічні, фотографічні, спектрографічні, контактено-дифузійні, безпосередня мікроскопія, фотографування в інфрачервоних променях тощо. Особливості огляду місця події і значення слідчого експерименту для вирішення питань, поставлених слідчими органами при розслідуванні справ, пов'язаних з експертизою вогнестрільних ушкоджень.

6. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Лекції	Практичні заняття/ семінарські заняття	Самостійна робота студента	ІРС
VII СЕМЕСТР				
Розділ І. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті. Медичне законодавство в системі медичних знань. Правові відносини в галузі охорони здоров'я.				
1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи. Медичне законодавство в системі медичних знань.	2,0	6,0	6,0	-
2. Судово-медична танатологія. Основи трансплантології. Огляд трупа на місці події.	8,0	6,0	18,0	-
3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.	2,0	6,0	8,0	-
Всього за VII семестр (год.)	12,0	18,0	32,0	-
VIII семестр				
Розділ І. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті. Медичне законодавство в системі медичних знань. Правові відносини в галузі охорони здоров'я.				
4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження від дії тупих предметів. Транспортна травма.	4,0	6,0	6,0	-
5. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження від дії гострих предметів. Вогнепальна травма: судово-медична експертиза та діагностика.	4,0	6,0	2,0	-
Всього за VIII семестр (год.):	8,0	12,0	8,0	-
Всього годин:	20	30	40	

7. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема лекції	К-сть годин
Розділ 1. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті. Медичне законодавство в системі медичних знань. Правові відносини в галузі охорони здоров'я .		
1.	Процесуально-організаційні засади судово-медичної експертної діяльності в Україні	2,0
2.	Судово-медична танатологія.	2,0
3.	Огляд трупа на місці події	2,0
4.	Судово-медична експертиза живих осіб.	2,0
5.	Судово-медична токсикологія	2,0
6.	Ушкодження від дії тупих предметів.	2,0
7.	Транспортна травма.	2,0
8.	Ушкодження від дії гострих предметів.	2,0
9.	Судово-медична експертиза вогнестрільних ушкоджень.	2,0
10.	Механічна асфіксія	2,0
Разом (год.):		20,0

8. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Теми практичних занять	Кількість годин
Розділ 1. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької смерті. Медичне законодавство в системі медичних знань. Правові відносини в галузі охорони здоров'я .		30
1.	Процесуальні та організаційні засади судово-медичної експертної діяльності. Медичне законодавство в системі медичних знань.	6
2.	Судово-медична танатологія. Основи трансплантології. Огляд трупа на місці події	6
3.	Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.	6
4.	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження від дії тупих предметів. Транспортна травма.	6
5.	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження від дії гострих предметів. Вогнепальна травма: судово-медична експертиза та діагностика.	6
Всього		30 год.

9. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Теми, розділи	К-сть годин
1.	Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку	2
2.	Судово-медична експертиза віку, статі, статевих станів.	4
3.	Судово-медична експертиза симуляції, агравації, дисимуляції, штучних і удаваних хвороб, при самоушкодженнях	4
4.	Експертиза трупів плодів та новонароджених дітей.	3
5.	Судово-медична експертиза у випадках наглої смерті та зараження СНІДом.	2
6.	Трансплантологія і її правові засади.	2
7.	Професійні правопорушення медичних працівників.	4
8.	Термічна та електрична травма.	2
9.	Механічна асфіксія.	6
10.	Гостре отруєння етиловим спиртом та його сурогатами.	3
11.	Отруєння корозивними, деструктивними, кров'яними та іншими отрутами.	4
12.	Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження.	4
Всього:		40 год.

10. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ РОБІТ (не передбачено)

11. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачено).

12. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ (не передбачено).

13. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК, ВНЕСЕНИХ У МАТРИКУЛИ
(не передбачено)

14. ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА (ІРС):

1. Участь у роботі студентського наукового гуртка та виступи на наукових форумах.
3. Участь у студентській олімпіаді з навчальної дисципліни.
4. Виготовлення ламінованих таблиць з відповідних тем розділів дисципліни.
5. Підбір відео та аудіо матеріалів із розділів навчальної дисципліни.
6. Підбір експонатів для навчально-наукового музею курсу.

15. МЕТОДИ ТА ФОРМИ КОНТРОЛЮ

При оцінюванні студентів приділяється перевага стандартизованим **методам контролю**:

- тестування (усне, письмове, комп'ютерне);
- структуровані письмові роботи;
- структурований контроль практичних навичок;
- усне опитування;
- усна співбесіда.

Форми контролю:

Попередній (вхідний) контроль слугує засобом виявлення наявного рівня знань студентів для використання їх викладачем на практичному занятті як орієнтування у складності матеріалу. Проводиться з метою оцінки міцності знань та з метою визначення ступеня сприйняття нового навчального матеріалу.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей теми. На всіх практичних заняттях застосовується об'єктивний контроль теоретичної підготовки та засвоєння практичних навичок із метою перевірки підготовленості студента до заняття.

Рубіжний (тематичний) контроль засвоєння розділу відбувається по завершенню вивчення блоку відповідних тем шляхом тестування, усної співбесіди та виконання практичного завдання. Тематичний контроль є показником якості вивчення тем розділів дисципліни та пов'язаних із цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей студентів. Проводиться на спеціально відведеному підсумковому занятті.

Підсумковий контроль здійснює контролюючу функцію, проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньо-кваліфікаційному рівні або на окремих його завершених етапах. Проводиться у формі іспиту, диференційованого заліку або заліку з метою встановлення дійсного змісту знань студентів за обсягом, якістю та глибиною, а також вміннями застосувати їх у практичній діяльності. Під час підсумкового контролю враховуються результати здачі усіх видів навчальної роботи згідно із структурою робочої програми.

ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ ПО ЗАВЕРШЕННЮ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Оцінювання поточної успішності проводиться шляхом підрахунку середнього балу поточної успішності по завершенню вивчення дисципліни. При цьому заокруглення оцінки здійснюється за схемою: в діапазоні від 0 до 0,24 заокруглюється до меншої одиниці; в діапазоні від 0,25 до 0,74 заокруглюється до 0,5; в діапазоні від 0,75 до 0,99 заокруглюється до більшої одиниці.

Переведення оцінок за поточну успішність з 12-ти бальної шкали у 120-ти бальну шкалу здійснюється наступним чином:

Рейтингова 12-ти бальна шкала	Шкала оцінювання поточної успішності
4	66
4,5	69
5	72
5,5	75
6	78
6,5	81
7	84
7,5	87
8	90
8,5	93
9	96
9,5	99
10	102
10,5	105
11	108
11,5	111
12	114

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни з додаванням балів за індивідуальну роботу студента (ІРС), становить 120 балів.

Схвалено на засіданні кафедри: протокол № 1 від «30» серпня 2016 року

Завідувач кафедри: _____ проф Я.Я. Боднар

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

Контроль знань та вмінь студентів на практичному занятті включає:

- письмовий контроль знань, що включає розв'язування ситуаційних задач, вирішення тестових завдань та відповіді на конструктивні запитання.
- оцінювання виконання практичної частини заняття, яка проводиться шляхом перевірки рівня засвоєння практичних вмінь і навичок у формі визначення і описування мікропрепаратів з біології клітини і паразитології та розв'язування ситуаційних генетичних задач з метою встановлення прогнозу спадкової патології та діагностики спадкових хвороб;
- оцінювання знань теоретичного матеріалу шляхом індивідуального усного опитування теоретичними питаннями з відповідних тем на основі рекомендованої літератури

Оцінювання поточної успішності проводиться за дванадцятибальною рейтинговою шкалою.

Оцінка за практичне заняття вважається позитивною, якщо вона становить 4 і більше балів.

Бали	Критерії оцінювання
1	Виставляється у тих випадках, коли студент не розкриває зміст навчального матеріалу, не виконав практичної роботи, не оформив протокол.
2	Виставляється студенту, коли він погано орієнтується в навчальному матеріалі, що виявляється шляхом пропонування йому додаткових запитань, виявляє незнання змісту виконання практичної роботи.
3	Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, допускає грубі помилки у визначенні понять та при використанні термінології, виконав практичну роботу, частково оформив протокол.
4	Виставляється, коли студент орієнтується в основному матеріалі, але не може самостійно і послідовно сформулювати відповідь, спонукаючи викладача пропонувати йому навідні питання, фрагментарно виконав практичну роботу.
5	Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення, виконав практичне завдання не до кінця.
6	Виставляється студенту, коли він відтворює основний навчальний матеріал, але при його викладенні допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, визначення біологічних понять недостатні, характеризує загальні ознаки біологічних об'єктів, недооформив протокол заняття.
7	Виставляється студенту у випадку, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; допускає незначні порушення у послідовності викладення матеріалу, при використанні наукових понять та біологічних термінів, нечітко формулює висновки, орієнтується в методиці виконання практичної роботи, виконав її не в повному обсязі.
8	Виставляється у випадку, коли студент розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає неповні визначення понять; допускає неточності при використанні наукових термінів, нечітко формулює висновки, виконав практичну роботу, але допустив незначні помилки під час проведення дослідження.
9	Виставляється студенту, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає повні визначення біологічних понять та термінів, допускаючи незначні порушення у послідовності викладення, самостійно, зі знанням методики виконав практичну роботу, але допустив неточності у послідовності проведення роботи.
10	Виставляється у тих випадках, коли студент виявляє повне знання фактичного матеріалу, вміє аналізувати, оцінювати та розкривати суть біологічних явищ і процесів; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; логічно будувати висновки, оформив протокол практичного заняття, допускаючи незначні помилки при застосуванні наукових термінів і понять.
11	Виставляється студенту, коли він показує глибокі, міцні та системні знання в об'ємі навчальної програми, безпомилково відповідає на всі запитання, обґрунтовано формулює висновки, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійну роботу студента, грамотно і послідовно, зі знанням методики, виконав практичну роботу; в повному об'ємі оформив протокол практичного заняття, правильно застосовуючи наукові терміни та поняття.
12	Виставляється студенту, коли він самостійно, грамотно і послідовно, з вичерпною повнотою, використовуючи дані додаткової літератури, відповів на запитання з проявом вміння характеризувати різноманітні біологічні явища та процеси; чітко та правильно дає визначення та розкриває зміст наукових термінів і понять, самостійно та правильно виконав практичну роботу, без помилок оформив протокол практичного заняття.

Схвалено на засіданні кафедри: протокол № 1 від «30» серпня 2016 року

Завідувач кафедри: _____ проф Я.Я. Боднар

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (ІРС)**

Бали	Критерії оцінювання
1	ПІДБІР ДВОХ ВІДЕО МАТЕРІАЛІВ ІЗ РОЗДІЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. або ПІДБІР ДВОХ АУДІО МАТЕРІАЛІВ ІЗ РОЗДІЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.
2	ВИГОТОВЛЕННЯ ЛАМІНОВАНОЇ ТАБЛИЦІ З ВІДПОВІДНИХ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ. або ВИСТУП НА ЗАСІДАННІ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА.
3	УЧАСТЬ У СТУДЕНТСЬКІЙ ОЛІМПІАДІ З ДИСЦИПЛІНИ. або РОБОТА НА СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ВИГЛЯДІ ПУБЛІКАЦІЇ ТЕЗ.
4	РОБОТА НА СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ВИГЛЯДІ СТЕНДОВОЇ ДОПОВІДІ.
5	ВИГОТОВЛЕННЯ ЕКСПОНАТУ ДЛЯ НАВЧАЛЬНО-МУЗЕЮ КУРСУ. або РОБОТА НА СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ВИГЛЯДІ УСНОЇ ДОПОВІДІ.
6	ПРИЗОВЕ МІСЦЕ ЗА УЧАСТЬ У СТУДЕНТСЬКІЙ ОЛІМПІАДІ З ДИСЦИПЛІНИ. або ПРИЗОВЕ МІСЦЕ ЗА УЧАСТЬ У РОБОТІ НАУКОВОГО ФОРУМА.

Примітка: якщо студент приймає участь у двох і більше видах індивідуальної роботи, йому зараховуються бали лише за один вид роботи на його вибір. Даний документ має бути представлений на інформаційному стенді кафедри.

Методика проведення контролю знань та вмінь студентів під час заліку:

1. Перевірка наявності позитивних оцінок за кожне практичне заняття.
2. захист підсумкового «Висновку експерта» (експертиза трупа).
3. Опанування тем, винесених для самостійної підготовки.

Критерії оцінювання знань та вмінь студентів під час заліку:

студент отримує «зараховано» за залік при:

1. Відсутності академічної заборгованості (не відпрацьовані пропуски без поважних причин практичних занять і лекцій, незадовільні оцінки за заняття).
2. Наявності позитивних оцінок за кожне практичне заняття (загальний бал за всі заняття не менше «4,0»).
3. Успішний захист підсумкового «Висновку експерта» (експертиза трупа).
4. Опанування тем, винесених для самостійної підготовки.

Схвалено на засіданні кафедри: протокол № 1 від «30» серпня 2016 року

Завідувач кафедри: _____ проф Я.Я. Боднар

16. Екзаменаційні питання

(іпит не передбачений)

17. Зразки питань для проведення поточного та підсумкового контролю

1. Слідчим прокуратури порушена кримінальна справа відносно лікаря У. за ст. 139 КК України про ненадання допомоги хворому медичним працівником. Яку експертизу повинен призначити слідчий ?

- А. додаткову судово – медичну;
- В. медико – криміналістичну;
- С. комплексну;
- Д. *комісійну судово – медичну;
- Е. повторну судово – медичну.

2. Призначення та проведення судово-медичної експертизи передбачене:

- А. відомчими правилами;
- В. вимогами родичів;
- С. *кримінально-процесуальним кодексом України;
- Д. усним розпорядженням головного лікаря лікувальної установи;
- Е. направленням лікувальної установи.

3. Що з наведеного є обов'язком експерта?

- А. *надати обґрунтований висновок після проведеного дослідження;
- В. ознайомитись з матеріалами справи;
- С. задавати питання тим, кого допитують;
- Д. вимагати матеріальну винагороду за проведену роботу;
- Е. приймати участь у слідчих діях, що стосуються справи.

4. Слідчий міліції доручив лікарю-травматологу Л., провести судово-медичне дослідження медичної карти стаціонарного хворого Ф., 43 років, з метою визначення у нього ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Що лікар зобов'язаний при цьому зробити?

- А. ознайомитися з матеріалами справи;
- В. *провести повне дослідження об'єкта і дати обґрунтований письмовий висновок;
- С. клопотати про надання додаткових матеріалів;
- Д. відмовитись від проведення дослідження;
- Е. отримати матеріальну винагороду за виконану роботу.

5. Експерт має право:

- А. *клопотати про надання додаткових матеріалів, необхідних для проведення експертизи;
- В. зберігати слідчу таємницю;
- С. відмовитися від виконання експертизи при значному обсязі роботи;
- Д. зберігати речові докази;
- Е. заявити самовідвід, якщо він зацікавлений у справі.

18. ЗАСОБИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- Матеріали підготовки до лекцій.
- Презентації лекцій.
- Матеріали підготовки до практичних занять.
- Методичні вказівки до практичних занять.
- Тестові завдання, ситуаційні задачі, конструктивні завдання. Макро- та мікропрепарати.
- Експонати навчального музею курсу судової медицини.
- Муляжі та макети огляду місця події і площин тіла людини.
- Мікроскопи та відеосистеми для вивчення гістологічних препаратів.
- Навчальні таблиці.
- Навчальні відеофільми «Транспортна травма», «Огляд трупа на місці події», «Трасологія», «Судово-медична гістологія», «Експертиза статевих злочинів».
- Навчальний лазерний компакт-диск.

19. ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова:

1. Завальнюк А. Х. Судова медицина: Курс лекцій. – 2-ге видання, перероблене і доповнене / А. Х. Завальнюк. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2006. – 672 с.
2. Москаленко В. Ф. Судова медицина / В. Ф. Москаленко, Б. В. Михайличенко. – К. : ВСВ «Медицина». – 2011. – 447 с.
3. Судова медицина: підручник / А. А. Бабанін, В. Д. Мішалов, О. В. Біловицький, О. Ю. Скребкова. – Сімферополь: Ната, 2012. – 580 с.
4. Судова медицина: Навчально-методичний посібник / За ред. Б. Михайличенка. - К. : МП Леся, 2001. – 416 с.
5. Завальнюк А. Х. Судова медицина: Навч. пос. - електронна книга / А. Х. Завальнюк, В. В. Франчук. - Тернопіль: Укрмедкнига. - 2005.
6. Москаленко В.Ф. Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності / В. Ф. Москаленко, Б. В. Михайличенко. – К. : ВСВ «Медицина». – 2011. – 495 с.
7. Муханов А. І. Атлас судово-медичного дослідження тупої травми / А. І. Муханов. – Тернопіль: ТДМУ, 2009. – 324 с.
8. Завальнюк А. Х. Етично-правові аспекти лікарської діяльності в Україні: Монографія / А. Х. Завальнюк, Г. Ф. Кривда, І. О. Юхимець. – Одеса: Астропринт, 2009. – 192 с.

Допоміжна:

1. Бойко С. О. Судово-медична експертиза визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень / С. О. Бойко. - Ужгород, 2003. - 225 с.
2. Герасименко О. І. Тлумачний та російсько-український словники з судової медицини / О. І. Герасименко. - Донецьк, 1999. - 292 с.
3. Завальнюк А. Х. Тлумачний словник судово-медичних термінів / А. Х. Завальнюк. - Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. - 351 с.
4. Завальнюк А. Х. Місце, роль і значення судової медицини у вищій медичній освіті / А. Х. Завальнюк, В. В. Франчук // Медична освіта. - 2000. - № 2. – С. 44-48.
5. Завальнюк А. Х. Про нові види професійних правопорушень медичних працівників за чинним КК України / А. Х. Завальнюк, В. В. Франчук // Українські медичні вісті. – 2003, т. 5, № 1 (63). – С. 33.
6. Завальнюк А. Х. Освітні засади та юридичне значення медичної документації / А. Х. Завальнюк, В. В. Франчук // Медична освіта. – 2008, № 1. – С. 52-55.
7. Закон України "Про судову експертизу" // Голос України, 1994. - № 74 (824). – С.5.
8. Комаров О. І. Основи права України / О. І. Комаров. – К. : Вища школа, 2004. - 204 с.
9. Кримінальний кодекс України (станом на 5 квітня 2001 р).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України. – С.: Тов «ВВП Нотіс», 2012. – 292 с.
11. Особливості судово-медичного дослідження трупа при окремих видах смерті / О. Ф. Кулик, В. Т. Бачинський, І. Г. Савка, О. Я. Ванчуляк // Чернівці, 2005. – 210 с.
12. Концевич І. О. Судова медицина / І. О. Концевич, Б. В. Михайличенко. - К. : МП Леся, 1997. – 656 с.
13. Наказ № 6 МОЗ " Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України", 1995.
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я // Фармація України, 1993. - № 6. – С.1-3.
15. Франчук В. В. Морфометричні показники серця при наглій смерті від атеросклерозу коронарних судин та їх судово-медичне значення: автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня кандидата мед. наук : спец. 14.01.25 «Судова медицина» / В. В. Франчук. – К., 1999. – 17 с.
16. Франчук В. В. Навчальні таблиці з судової медицини / В. В. Франчук. – Тернопіль: Вектор, 2012. – 62 с.
 17. Франчук В. В. Ушкодження м'яких тканин: клінічні та правові аспекти діагностики та описання у первинних медичних документах / В. В. Франчук // Шпитальна хірургія. – 2008, № 1. – С. 109-115.
 18. Франчук В. В. Методичні вказівки до практичних занять з судової медицини та медичного законодавства / В. В. Франчук, С. В. Трач Росоловська, А. З. Миколенко. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2011. – 74 с.
 19. Хміль І. Ю. Законодавче забезпечення лікарської діяльності / І. Ю. Хміль. Б. В. Михайличенко. О. І. Артеменко. – К. : Медицина, 2010. – 208 с.

Інформаційні ресурси

1. http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/index.php?&path=patologanatom/metod_rozrobky/uk/med/lik/
2. http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/index.php?&path=patologanatom/classes_student/uk/med/lik/ptn/
3. http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/video/pat_an/
4. http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/index.php?&path=patologanatom/lectures_student/uk/med/lik/
5. http://intranet.tdmu.edu.ua/index.php?dir_name=cd&file_name=index.php#n1
6. http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_normativeActs
7. http://www.mon.gov.ua/ua/public_information